

İKLİM KRİZİ VE AKDENİZ KUŞAĞI'NIN KARŞILAŞTIĞI ZORLUKLAR

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR

SETA | PERSPEKTİF

EYLÜL 2023 · SAYI 373

- IPCC'nin *İklim Değişikliği 2023: Sentez Raporu*'nda öne çıkan başlıklar nelerdir?
 - Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin 2023 yazında Akdeniz Kuşağı'na etkisi nasıl olmuştur?
 - Küresel iklim değişikliği ile mücadelede alınan son kararlar ve yapılması gerekenler nelerdir?

GİRİŞ

Bilim insanları iklim değişikliğinin nedenleri konusunda tartışmayı sürdürürken 2023'ün yaz mevsimi Kuzey Yarımküre'de daha önce benzeri görülmemiş düzeyde şiddetli hava olaylarına sahne olmuştur. Yaz aylarında aşırı sıcaklıklar eşliğinde gelişen kuraklık çok sayıda ülkede su seviyelerinin düşmesine ve büyük ölçekli orman yangınlarına neden olurken sonbaharın ilk günlerinde meydana gelen ani ve yüksek şiddetli yağışlarda ise önemli can ve mal kayıpları ortaya çıkmıştır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) önceki raporlarında da belirtildiği üzere Akdeniz Kuşağı da küresel ısınma ve iklim değişikliğinin en şiddetli hissedildiği bölge olmayı sürdürmektedir. Kısa süreli aralıklarla Türkiye, Yunanistan ve son olarak Libya'da meydana gelen sel felaketleri bu tezin geçerliliğini vurgular niteliktedir.

KÜRESEL ISINMADA MEVCUT DURUM

IPCC'nin Mart 2023'te yayımladığı *İklim Değişikliği 2023: Sentez Raporu*¹ son üç yıldır hazırlanmakta olan

1 "Climate Change 2023: Synthesis Report, Summary for Policymakers", IPCC, (Mart 2023), https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf, (Erişim tarihi: 14 Eylül 2023).

Altıncı Değerlendirme Raporu serisinin sonuncusu ve en kapsamlısıdır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinde gelen son noktayı mercek altına alan rapor küresel ısınmanın enerji tüketimi, arazi kullanımı, günlük yaşam alışkanlıkları, tüketim ve üretim biçimlerinin kıtalara, bölgelere, ülkelere ve bireylere göre değişiklik göstermesi nedeniyle artmaya devam ettiğine dikkat çekmektedir. İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin atmosfer, okyanuslar, kriosfer² ve biyosferde³ ani ve geniş çaplı değişikliklere neden olduğuna değinen rapor en fazla zararın tarihsel sera gazı salımlarında en az paya sahip olan kırılğan topluluklar ve az gelişmiş ülkelerde görüldüğüne vurgu yapmaktadır.

Raporda ayrıca ülkelerin adaptasyon politikalarının tüm bölgelerde ve sektörlerde görülmesinin mümkün

2 Yeryüzündeki kar ve buz çökeltilerinin bütününe verilen genel isimdir. Bkz. "IPCC Değişen İklimde Okyanuslar ve Kriosfer Özel Raporu Yayımlandı", Center for Climate Change and Policy Studies, <http://climate-change.boun.edu.tr/ipcc-degis-en-iklimde-okyanuslar-ve-kriosfer-ozel-raporu-yayimlandi>, (Erişim tarihi: 14 Eylül 2023).

3 Canlıların yaşamlarını sürdürdüğü ve cansız varlıkların da bulunduğu yerküre katmanıdır. Bu katmanda toprak, hava ve su canlılar için gerekli olan yaşam alanını meydana getirir. Bkz. Ayşenur Okatan, "Popülasyon, Komünite ve Ekosistem Nedir?", TÜBİTAK, 31 Ocak 2023, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/populasyon-komunite-ve-ekosistem-nedir>, (Erişim tarihi: 14 Eylül 2023).

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden sürdürülebilir enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step Ahead or Reorganization?" isimli tez çalışması ile almıştır. Doktora eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir, Ocak 2017'den bu yana SETA'da çalışmaktadır. *Dünya Enerji Trendleri: Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar* kitabının editörlerinden olan Özdemir çok sayıda Türkçe ve İngilizce kitap bölümü, rapor, analiz ve köşe yazısı kaleme almıştır.

olduğu ifade edilirken iklim değişikliği ile mücadele için oluşturulan küresel finans kaynaklarının iklim direnci düşük kırılğan topluluklar ve az gelişmiş ülkelere oldukça yetersiz düzeyde aktarıldığı ve bu durumun da ciddi bir ihtilafa neden olduğuna dikkat çekilmektedir.⁴

AKDENİZ KUŞAĞI'NIN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE İMTİHANI

Türkiye'nin de içinde yer aldığı Akdeniz Kuşağı küresel ısınma ve iklim değişikliğinden en fazla etkilenen ve giderek daha fazla etkileneceği öngörülen bölgeler arasında yer almaktadır. Balkanlar, İber Yarımadası, Kuzey Afrika ve Türkiye'nin ısınma oranlarının yıllık küresel ısınma oranlarına kıyasla yaklaşık yüzde 50 daha yüksek değerlere ulaşacağı tahmin edilmektedir.⁵ Her ne kadar iklim değişikliği gibi uzun süreçlere dayanan konularda daha geniş zaman aralıklarının incelenmesi bilimsel açıdan zorunluluk arz etse de 2023 yaz mevsiminde meydana gelen doğal afetler ve aşırı hava olayları durumun olağan dışılığını gözler önüne sermektedir.

Temmuz ve Ağustos'ta çok sayıda ülkede rekor düzeyde yüksek hava sıcaklıkları ölçülmüştür. Yunanistan, İtalya ve İspanya'nın bazı kesimlerinde 48 derece, Türkiye'de ise 49,5 derece ile tarihin en yüksek sıcaklıkları görülmüştür. Bir önceki yılın yaz mevsiminde aşırı sıcaklara bağlı nedenlerle yalnızca Avrupa'da 61 bin kişinin öldüğü belirtilirken 2023 yaz mevsiminde bu sayının artmış olabileceğinden endişe edilmektedir.⁶

İklim değişikliği yalnızca aşırı sıcaklıklarla varlığını hissettirmekle kalmamış aynı zamanda büyük ölçekli orman yangınları doğaya ciddi zarar vermiş, önemli can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde ardı ardına meydana gelen ve günlerce süren orman yangınları

20'den fazla kişinin hayatını kaybetmesi, çok sayıda araç, ev ve iş yerinin kül olması ve turizmin sekteye uğraması ile sonuçlanmıştır.⁷ Türkiye'de de Bolu, Antalya, İzmir, Manisa, Muğla, Hatay, Kahramanmaraş, Eskişehir ve son olarak Çanakkale'de aşırı sıcaklıklar nedeniyle orman yangınları meydana gelirken bilhassa Çanakkale'deki yangın uzun süren uğraşlar sonucunda güçlükle söndürülmüştür. Yangından toplamda 10 bin hektardan fazla alanın etkilendiği tahmin edilirken yüksek hava kirliliği de kent merkezlerine kadar etki alanını genişletmiştir.⁸ Fransa, İtalya, Portekiz, Cezayir ve Tunus da yine yüksek sıcaklıklar nedeniyle orman yangınlarının görüldüğü ülkelerdir.⁹

Akdeniz Kuşağı'ndaki aşırı sıcaklıklar ve beraberinde gelişen orman yangınlarını kısa süre içinde saganak yağışlar ve sel felaketleri izlemiştir. Hırvatistan, Avusturya, Macaristan, Slovenya ve Çekya'nın ardından Yunanistan 15'ten fazla kişinin yaşamını yitirmesine neden olan aşırı yağışlar, fırtına ve sel baskınları ile karşı karşıya gelmiştir.¹⁰ Daniel Fırtınası adı verilen felaket Yunanistan'ın Atina başta olmak üzere bazı kesimlerinde on iki saat içinde yıllık ortalama yağış miktarının iki katı yağış almasına yol açarak benzeri görülmemiş bir tablo ortaya çıkarmıştır. Türkiye'yi de etkileyen Daniel Fırtınası 24 saatten kısa süren aşırı yağışlarla Marmara bölgesinde etkili olurken Kırklareli ve İstanbul'da 8 kişinin can vermesine, çok sayıda ev ve iş yerinin de zarar görmesine neden olmuştur.¹¹ Hava akımının Türkiye üzerinden Akdeniz'e inerek Libya'da yol açtığı felaket ise son yılların en büyük yıkımlarından birini ortaya çıkarmıştır.

7 22 Ağustos'ta Dedeoğaç mevkiinde orman yangınları nedeniyle hayatını kaybedenler arasında 18 düzensiz göçmen de bulunmaktadır. Bkz. Alexandros Avramidis ve Alkis Konstantinidis, "Rescuers in Greece Find 18 Burned Bodies as Wildfires Spread", Reuters, 23 Ağustos 2023.

8 "Tarım ve Orman Bakanı Yumaklı: Bu Yıl Orman Yangınlarında 6 Bin 900 Hektar Alan Zarar Gördü", BBC News Türkçe, 29 Temmuz 2023; "Çanakkale'deki Orman Yangını Kontrol Altına Alındı, Yaklaşık 4 Bin 80 Hektar Alan Zarar Gördü", BBC News Türkçe, 24 Ağustos 2023.

9 "Orman Yangınları: Akdeniz Ülkelerinde Alevler 40'tan Fazla Kişiyi Öldürdü", BBC News Türkçe, 27 Temmuz 2023.

10 Rosie Frost, "Summer of Extremes: Is Climate Change to Blame for Heatwaves and Flooding?", Euronews Türkçe, 24 Temmuz 2023.

11 "İstanbul ve Kırklareli'nde Sel: Hayatını Kaybedenlerin Sayısı 8'e Yükseldi", BBC News Türkçe, 7 Eylül 2023.

4 "Climate Change 2023: Synthesis Report, Summary for Policymakers".

5 Francisco J. Doblas-Reyes vd., "Chapter 10: Linking the Global to Regional Climate Change Supplementary Material", *Climate Change 2021: IPCC*, ed. Valerie Masson-Delmotte vd., (Cambridge University Press, Cambridge: 2021).

6 Mustafa Bağ, "Araştırma: Avrupa'da 2022 Yazında 61 Bin Kişi Aşırı Sıcaklıklar Nedeniyle Hayatını Kaybetti", Euronews Türkçe, 10 Temmuz 2023.

9 Eylül'de Libya'nın kuzeydoğu kıyılarında etkili olmaya başlayan Daniel Fırtınası kasırga benzeri özelliğinin yanı sıra Eylül'de ortalama 1,5 mm yağış alan Derne kentine 24 saatte 400 mm'den fazla yağışı beraberinde getirmiştir.¹² Bu düzeyde olağan dışı yağış miktarı barajların patlamasına, halihazırda zayıf olan altyapının çökmesine ve kentin çok büyük bir bölümünün yıkıma uğramasına neden olmuştur. Libya Kızılayı'nın paylaştığı bilgiye göre felaket 11 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine, 10 binden fazla insanın da kaybolmasına yol açmıştır. Halen toplanmayı bekleyen çok sayıda cansız beden sel felaketinin ardından ciddi bir salgın hastalığa neden olabileceği düşünülürken en az 30 bin kişinin evsiz kaldığı ve toplamda 800 bine yakın insanın felaketten etkilendiği tahmin edilmektedir.¹³

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ALINAN SON KARARLAR VE YAPILMASI GEREKENLER

İklim değişikliği ile mücadele son olarak G20 liderlerinin bir araya geldiği Hindistan'daki (Bharat) zirvede gündeme gelmiştir. Hindistan Başbakanı Narendra Modi zirve öncesindeki açıklamasında gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı kurulu gücü artırmaları konusunda finansman desteği sağlamaları gerektiğini ifade etmiş, zirvede bu yönde bir talepte bulunacağını belirtmiştir. G20 ülkeleri iklim değişikliği ile mücadele için 2030'a kadar yenilenebilir enerjiye dayalı elektrik enerjisi kurulu gücünü üç katına çıkarmayı hedeflerken Hindistan'ın ise en fazla enerji tüketen ülkelerden biri olarak elektriğinin yaklaşık yüzde 70'ini kömürden ürettiği bilinmektedir.¹⁴

İki gün süren zirvenin ardından 9 Eylül'de yayımlanan sonuç bildirisinde iklim değişikliği ile mücadelenin önemi bir kez daha vurgulanırken adil bir enerji dönüşümünün herkes için gerekli

olduğu ifade edilmiştir. Paris Anlaşması'nın gereklerinin yerine getirileceği, düşük karbon emisyonlu, iklim dirençli ve çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomik kalkınma modelinin yürütüleceği taahhüt edilmiştir. Ulusal Katkı Beyanı'nı (Nationally Determined Contribution, NDC) Paris Anlaşması'nda belirtilen küresel sıcaklık artış sınırına uygun olacak şekilde belirlemeyen ülkelerin farklılıklarını da göz önünde bulundurarak acil bir şekilde güncellemesi talep edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin emisyon azaltım hedefini üstlenmeye öncülük etmesi beklenirken gelişmekte olan ülkelerin de emisyon artışını azaltma çabalarını geliştirmeleri istenmiştir. İklim hedeflerini yerine getirmede yeşil finansmanın sahip olduğu önem kabul edilirken COP27'de ilk kez ana gündem maddesi olarak ele alınan kayıp ve zararın telafi edilmesi fonunun kurulması için çalışılacağı, bu yıl Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) düzenlenecek olan COP28'de konunun yeniden ele alınacağı bildirilmiştir.¹⁵

G20 zirvesinin sonuç bildirisi verilen taahhütler açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak uzunca bir süredir başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından dile getirilen iklim finansmanının oluşturulması ve ihtiyaç duyan ülkelere kaynak ayrılmasının sağlanması talebi net bir şekilde karşılanmamıştır. 2050'de net sıfır emisyon hedefine ulaşılması için sera gazı salımlarının azaltılması çok sayıda hükümet için karşılayabileceğinden fazla bütçe ihtiyacı ortaya çıkarırken Paris Anlaşması'nda verilen taahhütlerin yerine getirilebilmesi ise yeşil finansmana ulaşımın sağlanmasından geçmektedir. 2023 yazında hissedilen rekor düzeydeki sıcaklık artışları, orman yangınları ve sel felaketlerinin yaşanan son afetler olmayacağı tahmin edilirken iklim değişikliği ile mücadele çabalarının artırılması gerektiği de bir gerçektir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde (BMİDÇS) yer alan "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve ilgili kabiliyetler" ilkesi gereğince tarihsel emisyon-

12 "Libya'da Sel: Derne'deki Yıkım Neden Böylesine Büyük Oldu?", BBC News Türkçe, 14 Eylül 2023.

13 "Flooding Death Toll Soars to 11,300 in Libya's Coastal City of Derna, Aid Group Says", AP News, 15 Eylül 2023.

14 Swati Gupta, "Modi Asks Rich Nations to Soften Climate Demands ahead of G-20", Bloomberg, 7 Eylül 2023.

15 "G20 New Delhi Leaders' Declaration", G20, 9 Eylül 2023.

lardan sorumlu gelişmiş ülkelerin daha fazla sorumluluk üstlenmesi gezegenin ve tüm insanlığın geleceği için bir zorunluluk niteliğindedir. Bu nedenle tarihinin en büyük sel felaketlerinden biriyle karşılaşan Libya gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yeni bir felaketle karşılaşmadan en azından

kayıp ve zarar fonundan yararlanabilmesinin sağlanması elzemdir. 30 Kasım-12 Aralık arasında BAE'de gerçekleştirilecek COP28'de bu konuda daha somut adımların atılması son G20 bildirisinde de belirtilen adil bir düşük karbonlu ekonomik sisteme geçiş için en önemli gerekliliklerden biridir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.
